

This is an electronic reprint of the original article. This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.

Please cite the original version: Patrik Byholm : Bland bivråkar i Sydafrika. Finlands natur 2/2017 : s. 20-21.

Bland bivråkar i Sydafrika

Bivråken anlände till Finland i slutet av maj och inledde häckningen som en av våra sista flyttfåglar. Patrik Byholm har visat att finländska bivråkar övervintrar så långt söderut som i Sydafrika.

– Kan det vara... Jo, visst är det! En bivråk, titta i eukalyptusträdet där!

Detta var vad jag i min iver fick framhostat åt professor Craig Symes och doktorand Caroline Howes en dag i början av december ifjol. Platsen var en privat trädgård i småstaden Reitz i Freestate, Sydafrika. Direkt utanför småstadens gränser var de lokala bönderna i full gång med att se över sina majs- och veteodlingar på den till synes oändliga odlingslätten. Frågan är: vad gör en skogsrovfågel från norra hemisfären i en trädgård i en småstad mitt ute på den sydafrikanska odlingslätten?

Denna fråga kan om några år förhoppningsvis besvaras då forskningen i bivråkens ekologi i Afrika börjar leverera resultat. Upptakten till den nya forskningen har sina rötter i det arbete jag inledde 2011 här i Finland. Det var då jag försåg ett antal finländska bivråkar med satellitsändare för att få en

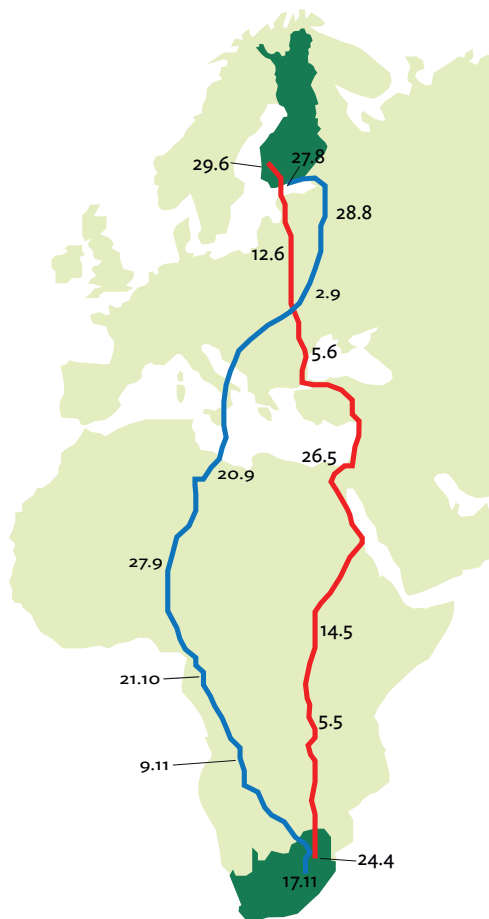
bättre uppfattning om varför Finlands sämst kända skogsrovfågel minskar. Sedan dess har totalt över 40 finländska bivråkar blivit försedda med satellitsändare. Signalerna från GPS-sändarna har gett mängder av ny information om bivråkarnas rörelsemönster. Från att ha varit en okänd doldis hör bivråken numera till våra bättre kända rovfåglar, speciellt i fråga om flyttningsbeteende.

Bivråkhonan Päivi visade 2013 att finländska bivråkar kan flyga ända till Sydafrika för att övervintra. Detta var något som hundra år av ringmärkning inte tidigare kunnat påvisa. Efter som majoriteten av de övriga bivråkarna nöjde sig med att övervintra i regnskogsbältet kring ekvatorn, var Päivis beslut att flyga ända till Sydafrika betraktat med mina ögon rätt säreget. Vad är det som drar i Sydafrika? För att försöka förstå vad som var på gång beslöt

jag att sparka igång ett forskningsprojekt med fokus på bivråkens övervintringsekologi i Afrikas sydspets. Jag tog beslutet under vintern 2014-2015 när jag för andra vintern i följd kunde följa med Päivis flygfärd till Sydafrika framför min datorskärm på Yrkeshögskolan Novia i Ekenäs. Platsen hon nödvändigtvis skulle till var just trakterna kring Reitz, 200 kilometer söder om Johannesburg.

Inför följande vinter hade jag lyckats knyta kontakter till University of the Witwatersrand, och i månadsskiftet november-december 2015 flög jag därmed iväg till Johannesburg. I samråd med Craig Symes började jag då planera ett gemensamt forskningsprojekt gällande bivråkens ekologi på övervintringsområdet.

Jag hade fått lära mig att bivråken ingalunda är någon vanlig fågel i Sydafrika, men att den under de senaste åren av

Bivråken Päivi's flygrutter under vårflyttningen (röd linje) och höstflyttningen (blå linje) 2016 enligt signalerna från hennes satellitsändare. Under höstflyttningen flög hon en sträcka på 12 500 kilometer från Finland till Sydafrika.

någon anledning tycks ha ökat. Då vi besökte två av platserna Päivi hållit till på bekräftades vad som redan kunnat tolkas från bilder på Internet: den finländska bivråckshonan tycks visa förkärlek för dungar av eukalyptusträd.

Detta är intressant eftersom eukalyptusträd inte är ursprungliga i Sydafrika utan hör hemma i Australien. Under det tidiga 1800-talet var trakterna kring det som nu är Johannesburg busksavann, och då fanns det inga resliga träd i regionen överhuvudtaget, för att inte tala om skogsdungar. Först i och med uppodlingen av savannen började man plantera in eukalyptusträd som vindskydd på den blåsiga slätten. Eftersom eukalyptusträden är både högresta, snabbväxande och torktåliga blev de både populära och vittspridda. Och detta till den milda grad att eukalyptusträd numera är klassade som invasiva (och därmed oönskade) av de sydafrikanska miljömyndigheterna.

PATRIK BYHOLM

Om sommaren byter bivråken ut regnskogen mot nordlig barrskog, där den häckar.

Varför minskar bivråken?

Bivråken (*Pernis apivorus*) är en medelstor rovfågel som i Finland är starkt bunden till skogsmiljö. Till vintern flyttar bivråkarna till tropiska Afrika, där de flesta fortsätter att vistas i skogen, här dock i regnskog istället för i barrskog som i Finland. Det finländska bivråksbeståndet har minskat under flera årtionden, och arten klassas nu som starkt hotad (EN). Försämrade miljöförhållanden både i Finland och de afrikanska övervintringsområdena är sannolika orsaker. Den pågående satellitsändaruppföljningen har påvisat en oroväckande hög dödlighet bland unga bivråkar, vilket innebär att få individer uppnår vuxen ålder.

Numera vet vi att Päivi ingalunda är den enda bivråken som gillar exotiska träd. Majoriteten av de bivråkar som inrapporteras av lokala ornitologer håller till i eukalyptusdungar eller i privata trädgårdar där andra exotiska träd dominerar. Just detta kunde jag se med egna ögon i Reitz under mitt andra besök till Sydafrika i november-december 2016.

Situationen är minst sagt speciell: en i Finland hotad och minskande art har i Sydafrika hittat en ny, av människan helt och hållet skapad onaturlig "skogsmiljö" som har bara drygt 150 år på nacken. Då eukalyptusträdet ur ett sydafrikanskt perspektiv är en art man helst skulle bli av med (jämför jättelokan i Finland) är de samtidigt bivråkarnas favoritträd. Exakt varför det är så är okänt, men sannolikt erbjuder eukalyptusdungarna både skydd och mat åt de övervintrande bivråkarna. Detta visar att miljöer som människan skapat

kan vara viktiga för hotade arter sett ur ett internationellt perspektiv, även om miljön lokalt är något man helst skulle bli av med, eftersom den inte är ursprunglig.

Utan satellitsändarundersökningen skulle knappast Caroline Howes ha börjat arbetet med sin doktorsavhandling med bivråkens ekologi på de afrikanska övervintringsområdena som tema. För att förstå hur en flyttfågels livskeenden utformas är det viktigt att studera arten även under den tid den inte befinner sig i Finland. Detta gäller speciellt för en art som bivråken som tillbringar majoriteten av året i Afrika och bara besöker Finland under tre månader för att häcka.

PATRIK BYHOLM

Skribenten är docent och äldre forskare vid Novia i Raseborg.